

КРИТЕРІЇ ДОБОРУ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО РЕПЕРТУАРУ ДЛЯ ГІТАРИСТІВ У МИСТЕЦЬКИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Мартем'янова Амалия Володимирівна,
викладач кафедри народних інструментів
Харківської державної академії культури
ORCID ID: 0009-0000-8745-1725

Стаття присвячена проблематиці добору сучасного українського репертуару для гітаристів у мистецьких закладах освіти. Актуальність обраної теми визначається необхідністю створення високоякісного навчального середовища, що інтегрує професійну підготовку виконавців із національно орієнтованими мистецькими пріоритетами. У дослідженні здійснено аналіз критеріїв репертуарної селекції з урахуванням педагогічних, технічних та естетичних чинників.

Педагогічні критерії охоплюють відповідність музичного матеріалу віковим та психофізіологічним особливостям учнів, дотримання принципу поступового ускладнення виконавських завдань, а також наявність чітко визначеної дидактичної мети кожного твору. Технічні вимоги репертуару розглядаються крізь призму рівня складності, специфіки виконавських прийомів і аплікатурних можливостей сучасних композицій. Естетичний аспект добору передбачає акцент на національній інтонаційній основі, жанрово-стильових моделях та художній цінності музичних творів.

У межах статті проаналізовано актуальні тенденції розвитку української гітарної музики, зокрема інтеграцію фольклорних джерел із сучасною композиторською технікою. Серед авторів, чия творчість становить потенційний репертуарний ресурс для навчального процесу на різних етапах підготовки, виокремлено: Аліну Бойко («Варіації на тему української народної пісні "Ой чий то кінь стоїть"», «Ой ти, дівчино, з горіха зерня», «Монолог»); Федора Берната (українська балада на тему народної пісні «Рідна мати моя»); Олександра Затинченка («Ноктюрн»); Костянтина Чеченю.

У висновках обґрунтовано необхідність впровадження системного підходу до формування репертуарної політики в мистецькій освіті, а також окреслено перспективи подальшої розробки навчальних програм, зокрема шляхом створення спеціалізованих збірок сучасної української гітарної музики, доповнених методичними рекомендаціями.

Ключові слова: сучасна українська гітарна музика, мистецька освіта, репертуарна політика, критерії добору репертуару, педагогічні принципи, технічні вимоги, естетичні чинники, національна інтонаційна основа, інтеграція фольклору, методичні рекомендації.

Martemyanova Amalia. Criteria for the selection of modern Ukrainian repertoire for guitarists in art education institutions

The article is devoted to the problems of selection of modern Ukrainian repertoire for guitarists in art education institutions. The relevance of the chosen topic is determined by the need to create a high quality educational environment that integrates the professional training of performers with nationally oriented artistic priorities. The study analyzes the criteria for repertoire breeding, taking into account pedagogical, technical and aesthetic factors.

Pedagogical criteria cover the compliance of musical material with the age and psychophysiological features of students, adherence to the principle of gradual complication of performing tasks, as well as the presence of a clearly defined didactic purpose of each work. The technical requirements of the repertoire are considered through the prism of the level of complexity, specifics of performing techniques and applique capabilities of modern compositions. The aesthetic aspect of selection implies an emphasis on a national intonational basis, genre-style models and artistic value of musical works.

The article analyzes the current trends in the development of Ukrainian guitar music, including the integration of folklore sources with modern composer technology. Among the authors whose work is a potential repertoire resource for the educational process at different stages of preparation, is distinguished: Alina Boyko ("Variations on the theme of the Ukrainian folk song", "Oh whose horse stands", "Oh you, girl, from a nut of grain", "Monologue"); Fyodor Bernat (Ukrainian ballad on the topic of folk song "My Mother Mother"); Oleksandr Kotnchenko (Nocturne); Constantine Chechen. The conclusions substantiate the need to implement a systematic approach to the formation of repertoire policy in art education, as well as the prospects of further development of curricula, in particular by creating specialized collections of contemporary Ukrainian guitar music, supplemented by methodological recommendations.

Key words: modern Ukrainian guitar music, art education, repertoire policy, criteria for selection of repertoire, pedagogical principles, technical requirements, aesthetic factors, national intonational basis, folklore integration, methodological recommendations.

Вступ. У системі мистецької освіти добір навчального репертуару відіграє ключову роль у формуванні професійних компетентностей майбутніх виконавців. Для гітаристів, як і для представників інших виконавських спеціальностей, репертуар визначає не лише технічний і художній рівень підготовки, а й сприяє розвитку індивідуального музичного мислення, виконавської інтонації, стилістичної чутливості. В умовах розбудови національної мистецької освіти особливої

актуальності набуває питання створення репертуарної бази, яка відповідала б не лише загальним педагогічним стандартам, але й інтегрувала б у навчальний процес сучасні зразки української музичної творчості.

Водночас спостерігається дефіцит систематизованих підходів до відбору сучасного українського гітарного репертуару, що відповідалиме віковим, технічним та художнім потребам учнів різних етапів навчання. Значна частина наявного репертуару або не адаптована

до освітніх завдань, або репрезентує обмежене коло авторів і стилістичних напрямів. Це ускладнює формування навчальних програм, гальмує розвиток виконавської школи гітаристів в Україні та знижує ефективність процесу оволодіння національними інтонаційними моделями.

Важливою проблемою залишається й недостатня розробка критеріїв добору репертуару, які б базувалися на сучасних вимогах до професійної підготовки музикантів, включаючи педагогічні принципи (відповідність віковим і психофізіологічним особливостям учнів, логіку поступового ускладнення), технічні параметри (ступінь складності, специфіка виконавських прийомів), а також естетичні й художні критерії (стилістична відповідність, національна ідентичність, інтонаційна природа твору).

Отже, постає необхідність наукового обґрунтування критеріїв формування сучасного українського репертуару для гітари, спрямованого на створення ефективної навчальної моделі, що забезпечить цілісний розвиток виконавської майстерності учнів та формування їхньої національної мистецької ідентичності.

Метою статті є наукове обґрунтування критеріїв відбору сучасного українського репертуару для гітаристів у мистецьких закладах освіти з урахуванням педагогічних, технічних та естетичних чинників, а також визначення напрямів удосконалення навчального процесу через інтеграцію національно орієнтованого музичного матеріалу.

Аналіз досліджень і публікацій. У процесі опрацювання поставленого питання було використано низку спеціалізованих джерел, які всебічно розкривають аспекти гітарної педагогіки, методики навчання, розвитку виконавської майстерності, творчих здібностей і збереження національної музичної традиції. Серед видань, орієнтованих на репертуарну підтримку навчального процесу, варто відзначити збірку Аліни Бойко «Вітання з України! Варіації та обробки української народної музики для шестиструнної гітари соло» [1]. Це видання пропонує адаптації народних мелодій, пристосовані для гітаристів середнього рівня підготовки, що сприяє інтеграції національного матеріалу в освітню практику.

До класичної гітарної педагогіки належить посібник В. В. Вільгельміні «Шестиструнна гітара» (Київ, 1974), який містить навчальні твори для початкового етапу навчання в музичних школах і є важливим джерелом для формування базових виконавських навичок.

Практично спрямовану методику початкового навчання гри на гітарі репрезентує видання «Гітара – крок за кроком» [3], де представлено етапний підхід до розвитку технічних умінь, через вправи, етюди та нескладні п'єси з поступовим ускладненням.

Аспекти формування національної мистецької ідентичності в контексті музичної освіти висвітлено у посібнику Л. О. Кияновської «Українська музична культура» [4]. Це джерело акцентує на важливості осмислення національної культурної традиції при доборі репертуару.

Поглиблене теоретичне обґрунтування процесів формування виконавської майстерності гітаристів подано в авторефераті дисертації Н. П. Михайленко «Теоретичні основи формування виконавської майстерності гітариста» [5], де розглядаються психологічні, методичні та технологічні складові професійної підготовки.

Розвиток ансамблевого мислення як важливого компоненту гітарної освіти проаналізовано в роботах І. О. Половинки «Деякі аспекти ансамблевого музикування в класі гітари» [6] та О. О. Стельмаха «Формування в учнів мистецьких шкіл навичок ансамблевої гри» [9], що висвітлюють педагогічні підходи до розвитку колективного виконавства.

Історико-культурний аспект становлення гітарної школи в Україні репрезентовано у статті В. Л. Сидоренка «Гітарне мистецтво у Львові» [7], де простежено локальні традиції розвитку гітарної культури на заході України.

Інноваційні методики навчання гри на гітарі та використання цифрових технологій у цьому процесі розглянуто у праці О. І. Солдатенка «Використання інноваційних технологій для розвитку творчих здібностей студентів на практичних заняттях з навчальної дисципліни “Основний музичний інструмент (гітара)”» [8].

Особливу увагу в контексті добору репертуару заслуговує стаття Михайла Туценка «Національний репертуар як важлива складова фахової підготовки гітариста» [10], де обґрунтовано роль українського національного матеріалу у професійному становленні виконавців.

Таким чином, залучена джерельна база дозволила забезпечити міждисциплінарний підхід до дослідження, охопивши методичні, теоретичні, історико-культурні та інноваційні аспекти гітарної освіти. Це створює ґрунтовну основу для формування об'єктивних критеріїв добору сучасного українського репертуару для гітаристів у системі мистецької освіти.

Матеріали та методи. Матеріальну основу дослідження становлять сучасні українські гітарні твори, орієнтовані на використання в освітньому процесі, зокрема композиції Аліни Бойко, Федора Берната, Олександра Затинченка та Костянтина Чечені. Аналіз охоплює як окремі зразки камерно-інструментальної творчості, так і тенденції розвитку української гітарної музики останніх десятиліть.

Методологічну базу дослідження складають:

- *аналіз музичного тексту* (виявлення технічних, інтонаційно-стилістичних і художніх особливостей творів);

- *порівняльний метод* (зіставлення різних зразків сучасного українського гітарного репертуару за педагогічними, технічними й естетичними критеріями);

- *метод узагальнення* (систематизація отриманих результатів для формулювання критеріїв добору репертуару);

- *елементи історико-стилістичного аналізу* (вивчення інтеграції фольклорних і сучасних композиторських технік у творах для гітари).

Застосування цих методів дозволило обґрунтувати комплексний підхід до поставленої проблеми.

Результати. Процес добору сучасного українського репертуару для гітаристів у мистецьких закладах освіти має ґрунтуватися на комплексному урахуванні педагогічних, технічних та естетичних чинників. Важливим є відбір творів, які відповідають віковим та психофізіологічним особливостям учнів, сприяють поетапному розвитку інструментальних навичок, художнього мислення й формуванню національної виконавської культури.

Педагогічні критерії передбачають залучення творів, що дають можливість послідовного опанування базових технічних прийомів (арпеджіо, легато, стакато, баре), розвитку поліфонічного слуху та розуміння фактурної різноманітності. *Технічні вимоги* включають поступове ускладнення ритміки, фактури та темпу, а також знайомство з елементами сучасної гітарної техніки (флажолети, перкусійні ефекти, поліметрія). *Естетичні критерії* акцентують на обов'язковій інтеграції національної інтонаційної основи, що забезпечує автентичність музичного виховання і сприяє розвитку національної ідентичності.

У сучасному українському інструментальному мистецтві важливе місце посідають твори, що поєднують традиційний мелос з індивідуальним композиторським стилем, глибокою емоційністю та виразними виконавськими можливостями. Серед них слід відзначити композиції Аліни Бойко, Ференца Берната, Олександра Затинченка та Костянтина Чечені, що сповнені національного тематизму, образності й художньо-виразного потенціалу виконавського жесту.

Збірка варіації на тему українських пісень Аліни Бойко, серед яких «Ой чий то кінь стоїть», «Ой ти, дівчино, з горіха зерня», «Монолог» демонструє вишукане інтонаційне опрацювання знайомих мелодій, з поступовим наростанням драматургічної напруги через варіаційну техніку. Слід зазначити, що використання варіаційної форми дозволяє ознайомити гітаристів із різноманітними способами варіаційного розвитку теми: зміна фактури, артикуляції, динаміки.

Мелодика теми «Ой чий то кінь стоїть»¹ зберігає народну автентичність, однак розкривається в широкому спектрі фактурних і тембрових варіантів – від простої монодії до поліфонічної багатоголосості. Важливою виконавською вимогою є кантиленне ведення фрази, виразна динаміка та гнучкість ритму. Твір орієнтований на учнів середнього рівня підготовки. Використання цієї варіаційної форми дозволяє ознайомити гітаристів із різноманітними способами варіаційного розвитку теми: зміна фактури, артикуляції, динаміки. Технічні завдання включають арпеджіо, баре, легатні пасажі.

При обробці народної пісні «Ой ти, дівчино, з горіха зерня»² Аліна Бойко звертається до поезії Івана Франка, надаючи їй мелодійної глибини та камерного ліризму. Тут переважає інтонаційна м'якість, образна щирість

і стилістична витонченість, що вимагає від виконавця вміння передавати нюансовані динамічні відтінки та гнучке *rubato*. Авторкою зроблено акцент на мелодичному кантиленному викладі й розвитку співучого звучання інструмента, що є особливо важливим для виховання фразування й інтонаційної виразності.

Більш складний за структурою «Монолог»³ Аліни Бойко має драматичніший характер і тяжіє до речитативної форми з елементами імпровізаційної свободи. Тут на перший план виходить глибоке емоційне напруження, яке втілюється як у мелодичній лінії, так і в паузах, що відіграють важливу роль у формуванні внутрішнього простору твору, що вимагає розвиненої динамічної чутливості й здатності до музичного розповіді. Технічна специфіка твору – це чергування різних фактурних шарів, синкоповані ритми.

Особливе місце у репертуарі сучасних виконавців посідає «Українська балада на тему пісні “Рідна мати моя”»⁴ Ференца Берната, яка поєднує виразність народної пісні з розгорнутою баладною формою в дусі європейської романтичної традиції. Пісенна тема проходить крізь трансформації, збагачуючись гармонічними напруженнями, кульмінаційними хвилями, драматичною напругою. Твір вимагає від виконавця вміння передати зміну емоційних станів через гнучке фразування, використання нюансування, широких кантиленних ліній. Технічні особливості включають застосування глибоких арпеджіо та широкого діапазону динаміки.

Натомість «Ноктюрн» Олександра Затинченка⁵ вражає камерною атмосферою, витонченістю фактури та мелодичною чистотою. Це твір медитативного характеру, в якому важлива плавність фразування, темброва гнучкість та здатність створити відчуття нічної задумливості. Стилiстично він тяжіє до традицій імпресіонізму, хоча не втрачає інтонаційного зв'язку з українською мелодикою. Твір спрямований на розвиток техніки м'якого легато та контроль тембрових відтінків. Характерні особливості: використання нетрадиційних гармонічних оборотів, імпресіоністична гармонія у поєднанні з національно-інтонаційною основою. Технічні виклики полягають у рівномірному звучанні багатоголосся та витонченому балансі між голосами.

Твори Костянтина Чечені⁶ вирізняються індивідуальністю стилю, збагаченою національними інтонаційними джерелами та модерністською композиторською мовою. Його музика поєднує фольклорну основу з сучасними засобами гармонізації, модальної варіативності, поліфонії. Інструментальні композиції Чечені мають глибокий психологічний підтекст, часто звертаються до філософських чи екзистенційних тем, вимагаючи від виконавця не лише технічної майстерності, а й інтелектуального занурення у зміст. У його творах широко застосовуються складні ритмічні структури, зміни метру, несподівані темброві контрасти та насиченість афектів; композиції орієнтовані на різні рівні підготовки, вирізняються жанрово-стильовою різноманітністю.

³ <https://www.youtube.com/watch?v=xOuEHgfO1Jk>

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=CuscS870FcQ>

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=28jhhP7EP4>

⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=vjgXkDBYoQA>

¹ https://www.youtube.com/watch?v=nK5tmPX_m4w

² <https://www.youtube.com/watch?v=xvclpMSswyY>

ністю: від народно-танцювальних до камерно-ліричних форм. Їх специфіка – активне використання ритмічних остинато, модернізованих ладових структур, що сприяє розвитку метроритмічного чуття і сучасного музичного мислення.

Отже, усі розглянуті твори є яскравими зразками сучасної української камерної музики, що зберігає зв'язок із національною традицією, водночас інтегруючись у європейський музичний контекст. Їх виконання потребує високої інтерпретаційної культури, чутливості до поетичного слова, глибокого розуміння стилю та інтонаційної природи української музики.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує необхідність цілісного, науково обґрунтованого підходу до добору сучасного українського репертуару для гітаристів у мистецьких закладах освіти. Репертуар, що інтегрується у навчальний процес, має не лише відповідати технічному рівню учнів, а й формувати в них інтонаційне мислення, естетичну чутливість, здатність до стилістичного аналізу та національної самоідентифікації. Систематизація педагогічних, технічних та естетичних критеріїв дозволяє визначити основні параметри навчальних творів: відповідність віковим особливостям, поступове ускладнення технічних завдань, наявність стилістично виразного та емоційно наповненого музичного матеріалу.

Аналіз творів Аліни Бойко, Ференца Берната, Олександра Затинченка та Костянтина Чечені продемонстрував, що сучасна українська гітарна музика має великий дидактичний потенціал. Зокрема, варіаційні форми А. Бойко сприяють розвитку техніки та фразування; баладна структура Ф. Берната формує навички драматургічного моделювання образу; імпресіоністичний характер О. Затинченка вимагає тонкої звукової пластики; а твори К. Чечені розвивають складне метроритмічне мислення, поліфонічний слух і інтерпретаційні навички.

Таким чином, використання якісного українського репертуару у процесі гітарної підготовки сприяє не лише професійному зростанню виконавців, а й утвердженню національного мистецького простору.

Подальші дослідження у сфері добору сучасного українського репертуару для гітаристів у мистецьких закладах освіти є перспективними та можуть розвиватися у кількох напрямках.

По-перше, актуальним є створення спеціалізованих навчальних збірників сучасної української гітарної музики для різних рівнів підготовки – початкового, середнього та професійного. Такі збірники мають містити не лише нотний матеріал, а й методичні коментарі щодо технічних завдань і художніх особливостей виконання кожного твору.

По-друге, перспективною є розробка аналітичних моделей добору репертуару на основі інтеграції педагогічних, технічних і естетичних критеріїв, адаптованих до українського національного контексту. Це сприятиме створенню єдиної стратегії формування репертуарної політики у мистецьких навчальних закладах.

По-третє, важливим напрямом подальших розвідок є розширення репертуарного фонду через стимулювання співпраці композиторів і викладачів гітари з метою створення нових педагогічно доцільних творів, які враховують сучасні виконавські техніки й національно-стилістичні особливості.

По-четверте, потребує окремого дослідження питання міждисциплінарної інтеграції: залучення елементів української оркестрової і народно-інструментальної традиції до розвитку специфіки гітарного виконавства.

Загалом перспектива системного впровадження сучасного українського репертуару у навчальний процес сприятиме не лише професійному становленню молодих виконавців, а й зміцненню національної мистецької ідентичності у сфері гітарного мистецтва.

Література:

1. Бойко А. Вітання з України! Варіації та обробки української народної музики для шестиструнної гітари соло. Київ, 2009. 32 с.
2. Вільгельміні В. В. Шестиструнна гітара. Учебний репертуар для підготовчого та першого класів музичних шкіл : навч.-метод. посіб. Київ : Музична Україна, 1974. 88 с.
3. Гітара – крок за кроком : навч.-реперт. посіб. для гітаристів-початківців / упоряд. К. О. Салан, С. В. Цимбал. Київ : Тонар, 2016. 171 с.
4. Кияновська Л. О. Українська музична культура : навч. посіб. Тернопіль : СМП «Астон», 2000. 184 с.
5. Михайленко Н. П. Теоретичні основи формування виконавської майстерності гітариста: автореф. дис. ... канд. мистецтвознав.: 17.00.03 / Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2011. 21 с.
6. Половинка І. О. Деякі аспекти ансамблевого музикування в класі гітари. 2023.
7. Сидоренко В. Л. Гітарне мистецтво у Львові. *Гітара UA*. 2008. № 1. С. 22–23.
8. Солдатенко О. І. Використання інноваційних технологій для розвитку творчих здібностей студентів на практичних заняттях з навчальної дисципліни «Основний музичний інструмент (гітара)». 2020.
9. Стельмах О. О. Формування в учнів мистецьких шкіл навичок ансамблевої гри. 2023.
10. Тущенко Михайло. Національний репертуар як важлива складова фахової підготовки гітариста. *Мистецтвознавчі записки*. 43. 2023. 152–156.

References:

1. Boiko A. (2009). Vitannia z Ukrainy! Variatsii ta obrobky ukrainskoi narodnoi muzyky dlia shestystrunnoi hitary solo [Greetings from Ukraine! Variations and processing of Ukrainian folk music for six-stringed solo guitar]. Kyiv, 32. [in Ukrainian].

2. Vilhelmini V. V. (1974). Shestystrunna hitara. Uchbovyi repertuar dlia pidhotovchoho ta pershoho klasiv muzychnykh shkil [Six -stringed guitar. Educational repertoire for preparatory and first classes of music schools]: navch.-metod. posib. Kyiv : Muzychna Ukraina. 88. [in Ukrainian].
3. Hitara – krok za krokom : navch.-repert. posib. dlia hitarystiv-pochatktivtsiv (2016). [Guitar-step by step: teaching repert. a manual. For beginner guitarists] / uporiad. K. O. Salan, S. V. Tsymbal. Kyiv : Tonar. 171. [in Ukrainian].
4. Kyianovska L. O. (2000). Ukrainska muzychna kultura [Ukrainian Musical Culture]: Educ. a manual. : navch. posib. Ternopil : SMP “Aston”. 184. [in Ukrainian].
5. Mykhailenko N. P. (2011). Teoretychni osnovy formuvannia vykonavskoi maisternosti hitarysta [Theoretical bases of forming a guitarist performing skill]: avtoref. dys. ... kand. mystetstvozn.: 17.00.03. / Natsionalna muzychna akademiia Ukrainy im. P.I.Chaikovskoho. Kyiv. 21. [in Ukrainian].
6. Polovynka I. O. (2023). Deiaki aspekty ansamblevoho muzykuvannia v klasi hitary [Some aspects of ensemble music in the guitar class]. [in Ukrainian].
7. Sydorenko V. L. (2008). Hitarne mystetstvo u Lvovi [Guitar art in Lviv]. *Hitara UA*. № 1. S. 22–23. [in Ukrainian].
8. Soldatenko O. I. (2020). Vykorystannia innovatsiinykh tekhnolohii dlia rozvytku tvorchykh zdibnostei studentiv na praktychnykh zaniattiakh z navchalnoi dystsypliny “Osnovnyi muzychnyi instrument (hitara)” [The use of innovative technologies for the development of students' creative abilities in practical classes in the discipline “The main musical instrument (guitar)”]. [in Ukrainian].
9. Stelmakh O. O. (2023). Formuvannia v uchniv mystetskykh shkil navychok ansamblevoi hry [Formation of students' art schools with ensemble play]. [in Ukrainian].
10. Tushchenko Mykhailo. (2023). Natsionalnyi repertuar yak vazhlyva skladova fakhovoi pidhotovky hitarysta [National repertoire as an important component of professional guitarist training]. *Mystetstvoznavchi zapysky*. 43. 152–156. [in Ukrainian].